

La llengua i la frontera.

Una proposta d'anàlisi sobre la relació entre llengua i imaginari simbòlic a la Catalunya Nord.

Marta Rovira-Martínez (UOC) i Montserrat Treserra (UAB), Grup d'Estudis de les Identitats

mrovira@uoc.edu, montserrat.treserra@gmail.com

Grup de treball: 1_Sociolingüística

VI Congrés Català/Internacional de Sociologia

Paraules clau: llengua, símbols, identitats, frontera.

L'objectiu d'aquesta comunicació és presentar els resultats d'una recerca realitzada sobre els símbols d'identitat nacional, que té un dels seus focus d'anàlisi en la Catalunya Nord i els actors d'aquest territori implicats en la promoció de la recuperació de la llengua i la cultura catalanes.

L'estudi combina tres tècniques d'anàlisi. D'una banda, les entrevistes en profunditat realitzades a actors de la societat civil i de la política de la Catalunya Nord. D'altra banda, l'anàlisi de les dades disponibles sobre coneixements i usos del català a la Catalunya Nord (EUL04), i finalment a través de l'observació participant.

A través de l'estudi podem observar com des dels anys noranta fins a l'actualitat, la Catalunya Nord ha viscut una progressiva recuperació del catalanisme, expressada socialment a través de manifestacions esportives, manifestacions polítiques, activitats culturals, etc. Aquest auge del catalanisme té com un dels seus eixos principals l'interès creixent per l'aprenentatge del català. Un interès que va molt més enllà del seu ús social.

Alhora, la "recatalanització" de la Catalunya Nord s'ha de contextualitzar en un moment de canvis importants en el context mateix d'aquest territori, però també a Catalunya. En aquest sentit, la frontera (o l'(a)frontera) juga un nou paper en l'imaginari dels catalans del Nord. Malgrat aquest emmirallament amb el «Sud», el sentiment de catalanitat al Nord té unes altres característiques. A través de l'estudi realitzat, podem comprendre com malgrat l'existència d'uns referents simbòlics comuns, es produeixen lògiques simbòliques diferenciades entre una banda i l'altra de la frontera. La qual cosa ens permet abordar un fenomen social de primer ordre, com és el fet que a través d'uns mateixos elements simbòlics s'activen diferents interpretacions socials.

1. INTRODUCCIÓ

La **Catalunya Nord** és actualment un territori de l'Estat francès, que comprèn les comarques del Rosselló, el Conflent, el Vallespir, el Capcir i l'Alta Cerdanya. Aquestes comarques, del Principat de Catalunya, van ser cedides a França en virtut del tractat dels Pirineus el 7 de novembre de 1659. Durant un segle van mantenir un estatus diferenciat, abans d'integrar-se pròpiament a l'Estat francès. El 1790 es va crear el Departament administratiu dels Pirineus Orientals. Actualment, doncs, aquestes comarques conformen el departament dels Pirineus Orientals (amb la capital a Perpinyà), dins la regió administrativa del Llenguadoc-Rosselló (amb la capital a Montpeller).

La Catalunya Nord té actualment aproximadament 400.000 habitants. La ciutat de Perpinyà n'agrupa més d'un quart tota sola, i més d'un terç comptant-hi la rodalia. És l'única ciutat important; a part de la capital, les principals poblacions són Canet de Rosselló, Cabestany, Sant Esteve del Monestir, Ribesaltes, Sant Llorenç de la Salanca, Bompàs, Sant Cebrià de Rosselló, Argelers, Tuïr, Ceret, Elna i Prada, que tenen cada una entre 6.000 i 10.000 habitants. El districte de Perpinyà, per la seva banda, amb 287.272 habitants, és el més poblat de la Catalunya Nord. Els dos altres, Ceret i Prada, tenen respectivament 66.624 i 38.907 habitants.

Catalunya Nord és un territori amb una immigració elevada i constant, tot i que diversa. Des de fa molts anys Catalunya Nord és un territori que atrau jubilats (un 29% de la població té més de 60 anys) del nord de França, però també immigració econòmica provinent de les antigues colònies franceses. Així mateix, una de les característiques dels moviments migratoris de la Catalunya Nord ha estat la instal·lació dels «peus negres» (*Pied noirs*)¹, els antics combatents de l'exèrcit francès a Algèria i el Marroc. L'altre grup que podem trobar a Catalunya Nord són els *harkis*, algerians que foren repatriats per França i sotmesos a règim d'internament en camps de concentració, en alguns casos en els mateixos camps que havien estat utilitzats per acollir els refugiats catalans i espanyols de la guerra civil. L'altre gran sector de la immigració són els catalans provinents del sud, anomenats «espanyols» per la població autòctona, que són molt presents a ciutats com Prada de Conflent. Aquests han contribuït sens dubte a mantenir la llengua en les generacions dels «exiliats».

Durant els inicis del segle XXI, la població ha crescut a raó d'uns 4.000 habitants anuals. Però, ha sorgit un nou perfil d'immigrant. Són les parelles joves que s'instal·len al sud provinents de diversos llocs de l'Estat francès. És tracta d'un col·lectiu que, a diferència dels altres provinents de la immigració, no es mostren reticents a la llengua catalana. Ja no la consideren simplement un *patois*. Però abans de comentar aquest canvi cal situar-nos en la situació cultural i lingüística.

La llengua catalana fou prohibida a Catalunya Nord des de la seva incorporació plena com a part de l'Estat francès. El reial decret de Lluís XIV del 2 d'abril de 1700 va prohibir explícitament l'ús de la llengua catalana en els documents oficials, notariais i d'altra mena. Així, s'iniciava el camí per convertir el francès en l'única llengua de

¹ Vegeu el monogràfic sobre els «Pieds-Noirs» a la revista *Mirmanda*: «Els Pieds-Noirs catalans. Una qüestió de país.» Núm. 7, 2012.

França i per anul·lar tota la seva diversitat lingüística (català, bretó, occità, alemany...). Actualment, segons l'article 2 de la constitució de França, la llengua de la República és el francès. Legalment, no hi ha cap altra llengua que tingui validesa.

Els esforços de l'Estat francès per erradicar les llengües no oficials va aconseguir trencar-ne la transmissió familiar. A Catalunya Nord la transmissió de la llengua es va aturar en la generació que actualment té entre 50 i 60 anys. Els seus pares el parlaven, però no van voler que els seus fills fossin estigmatitzats a l'escola i a la vida laboral per culpa de parlar malament el francès. El sistema repressiu a l'escola ("soyez propres, parlez français") i en els llocs oficials contra el català fou tant dur que aconseguir crear un veritable sentiment d'inferioritat vers aquells que parlaven català. El català es va mantenir encara als pobles i en l'àmbit rural, perquè aquest estava allunyat dels espais públics, on els funcionaris exercien la seva pressió i repressió.

La situació econòmica de Catalunya Nord també ha contribuït a crear aquesta sentiment d'inferioritat dels seus habitants. L'economia de la Catalunya Nord gira tradicionalment entorn de l'agricultura, Les empreses industrials hi són poc nombroses i no són suficients per pal·liar la important taxa d'atur de la regió (més d'un 15% de la població activa). La majoria de la població treballa en el sector terciari (administració, serveis, distribució, turisme).

2. LA CATALUNYA NORD COM A REALITAT FRÀGIL

Així doncs, hem de parlar d'un territori que es caracteritza per la seva fragilitat, tant des del punt de vista econòmic com des del punt de vista de la seva identitat com a tal. Una de les expressions que retrata aquesta fragilitat fa referència a la mateixa identificació del territori nord-català. «Un país, cent noms; un país sense nom». Aquest joc metonímic descriu la manca d'un nom de consens per definir el territori. Des d'una perspectiva francesa és anomenat «Pirineus Orientals». El 2007, el president de la regió Llenguadoc-Rosselló (en la qual es troba inclosa administrativament la Catalunya Nord), l'alcalde socialista de Montpeller, Georges Frêche, va anunciar en el mateix discurs d'investidura la intenció de canviar el nom de la regió pel de Septimània, la qual cosa va provocar una reacció popular contrària mai vista fins aleshores en aquelles terres. La pressió popular va aconseguir aturar la proposta.

Des d'una perspectiva estrictament catalana, aquest territori ha passat de ser el Rosselló a esdevenir la Catalunya Nord. Malgrat que aquest mateix nom és discutit pels que reivindiquen que al nord del Principat cal incloure-hi l'Empordà i les Alberes. Fins i tot des de la perspectiva dels que defensen la idea dels Països Catalans com a entitat comuna, la Catalunya Nord ha estat desvinculada mentalment del Principat. Els lligams històrics i geogràfics han quedat afectats, com és lògic, per la frontera. Alhora, la idea d'una frontera geogràfica situada als Pirineus, ha convertit aquest territori en un terreny de divisió, de frontera. Malgrat que la frontera geogràfica es troba, de fet, a la Corbera, que és el veritable nord-est de la serralada pirinenca. I de fet en l'imaginari col·lectiu rossellonès aquesta frontera nord hi ha quedat.

Malgrat la dificultat per concretar un nom, un referent comú, la gent del territori ha continuat identificant-se com a «catalans», per contrast amb els «espanyols» del sud

de la frontera. I malgrat la força de l'assimilacionisme lingüístic francès, no han esdevingut tampoc simplement «francesos». De fet, la diferenciació entre els catalans, al sud de la Corbera, i els «gavatxos» de més enllà és històricament assumida. Aquesta diferenciació manifesta una identificació concreta i indiscutible amb el fet de ser catalans. És fàcil veure a Catalunya Nord rètols amb l'etiqueta de «català». A Restaurants, empreses, vins, etc. Tot s'identifica com a català, com del *lloc*. El lema que envolta les graderies de l'estadi Aimé Giral de l'USAP també és el de «*sem catalans*». Aquest lema també es pot trobar reproduït en pintades a ciutats com Prada de Conflent, on hi ha una consciència de catalanitat i ús de la llengua és més elevat que no pas a Perpinyà. Aquesta pervivència de la identitat catalana com a referent simbòlic és el que assenyala també Alà Baylac (2009):

(...) el territori és «marcat» per la idea de catalanitat. Independentment del contingut precís que uns i altres vulguin posar darrera el concepte de catalanitat, l'etiqueta ja sola, l'identificador del producte és «català». És impossible per una persona que neix a Perpinyà, o encara més a un altre indret de Catalunya Nord, que se li acudeixi un altre adjectiu que «català» per qualificar el seu origen geogràfic. No hi ha cap «pirineus-orientenc», ni cap «llenguadoc-rossellonès», ni tan sols cap «nord-català» a l'hora de respondre a la qüestió: «I tu, d'on ets?»; només hi ha «catalans». 14-15

Aquest sentiment de catalanitat, però, no s'ha de confondre amb l'estil reivindicatiu del Sud (el Principat de Catalunya que queda en territori de l'Estat espanyol). Les lògiques simbòliques, com veurem més endavant són ben diferents. Quan els catalans del Nord es reivindiquen com a catalans, no ho fan pas políticament, sinó com una qüestió d'honor, d'orgull de ser d'on són. Es podria dir que es tracta d'una marca ètnica, més que no pas una referència nacional o política.

Cal pensar que aquesta insistència en reivindicar-se com a catalans, segurament deriva de la necessitat d'identificar-se en un context d'oblit i de desconexió d'aquest territori per part de les estructures estatals i de la mateixa Catalunya del Sud. La Catalunya Nord és en realitat el sud més estricte en el context francès. Econòmicament, socialment i políticament. Això ha comportat l'assumpció d'un sentiment d'inferioritat que es veu compensat simbòlicament per aquesta afirmació reiterada de la condició catalana.

Però aquest efecte de compensació té causes objectives. Com diu Pere Manzanares, un dels entrevistats, president de l'Associació Arrels, malgrat la història de repressió lingüística que han patit els catalans del nord, mai han oblidat que són catalans. És a dir, la catalanitat com a concepte no desapareix malgrat la progressiva assimilació a la cultura francesa. En realitat, tampoc no desapareix la relació històrica amb el sud, tot i l'oblit que des del sud hi ha hagut respecte a la Catalunya Nord. Cal pensar que el naixement del país es produeix precisament al Rosselló. I per tant, la seva identificació amb Catalunya té un contingut mític molt poderós. De fet, durant tot el temps de la separació del Principat del nord i del sud, la gent del nord ha considerat que els catalans són ells. La resta, o són gavatxos, o són espanyols (Sales, 1997).

Malgrat aquesta interiorització de la catalanitat, el cert és que queden històricament reprimits els elements culturals que sostenen la catalanitat com a identitat: la llengua, la cultura, la història... Totes les referències simbòliques oficials són franceses. I

aquestes releguen les catalanes a simples elements de folclore. Fins al punt que la bandera de les quatre barres només identifica el *pays*, és a dir, el lloc, però no pas una identitat col·lectiva. Aquí tenim un exemple de com un mateix símbol, tant important com el d'una bandera, pren significats diferents. Al nord, és un símbol pràcticament sense connotacions polítiques. Al sud, és una bandera oficial, tot i que autonòmica, i alhora el símbol un símbol nacional present arreu, ja sigui en escuts o bé onejant als edificis acabats de construir. Tot i amb aquest paper «no polític» de la bandera catalana, a Catalunya Nord el seu ús és tan profús que sorprèn als habitants del sud. De manera que Alà Baylac parla de «*l'omnipresent bandera catalana, els colors sang i or usats sense cap moderació i fins a sadollar-ne alguns de més sensibles. La senyera —aquest mot queda poc utilitzat i conegut a Catalunya Nord— se fa servir a tot arreu, és literalment inscrita en el paisatge nord-català, contribuint a la sensació dels vinguts de fora d'entrar realment en un espai diferent, en un «país distint». (...) A Catalunya Nord, la condició de «català» relacionada amb la terra, amb l'espai, és talment assumit per tothom que no ve pas a la idea de —gairebé— ningú de contestar l'ús d'aquest marcador.» (Baylac, 2009: 58)*

D'altra banda, la història de la Catalunya Nord no s'ensenya a les escoles de primària ni a les secundària. Els pocs historiadors que han sorgit al llarg dels temps han estat autodidactes esforçats, i fins molt recentment l'interès per la història de Catalunya Nord no ha format part dels interessos d'investigadors formats a la universitat. Cal tenir en compte que l'oblit de la història també es produeix al sud, on Catalunya Nord desapareix dels mapes del Principat, a excepció del mapa del temps de TV3. Però en l'imaginari de la societat, Catalunya Nord deixa de formar part del Principat, negant així la història comuna, fins i tot les relacions culturals mantingudes malgrat la frontera.

El fet que durant els anys cinquanta i seixanta els catalanistes del sud es refugiessin a Catalunya Nord per poder expressar-se lliurement i lluny de la repressió franquista sembla no haver deixat cap petja en l'imaginari col·lectiu dels nordcatalans, i per descomptat, al sud també és una part oblidada de la història. La mateixa Universitat Catalana d'Estiu és de fet una de les herències d'aquesta resistència cultural i política catalana que es va refugiar al nord. Però sense gaire repercussió en la dinamització lingüística i cultural de Catalunya Nord.

També s'oblida que la Renaixença és un moviment que arrela a Catalunya Nord amb força, gràcies a una burgesia enriquida amb la producció del vi entre els anys 1900 i 1939. Pintors, escultors i escriptors van protagonitzar un moment històric d'una creació potent, que ara ha quedat en l'oblit, amb personalitats com els Bausil (els tres germans), Amade, Chauvet, Bauby, Tresserre i Monsenyor de Carsalade. Durant aquesta època es publiquen revistes i diaris que reivindiquen una identitat catalana. Les revistes *Montanyes regalades*, *Rialles*, els periòdics *Le Cri Catalan*, *Le Coq Catalan*, entre altres exemples².

² Vegeu un magnífic retrat de la renaixença nordcatalana (generosament il·lustrat) al llibre *Perpignan au Temps des Bausil*, editat per l'Ajuntament de Perpinyà en la col·lecció Font Nova, núm. 2 (2005).

3. L'ESCLAT DELS SÍMBOLS A LA CATALUNYA NORD

Malgrat aquestes *febleses* pel que fa als referents compartits amb la Catalunya gran, a causa de la frontera, actualment la Catalunya Nord es troba en un procés de recuperació i de reinterpretació dels seus referents d'identitat catalana. Tant és així que podem parlar d'un veritable «esclat» de símbols. Alguns dels quals formen part de la tradició de les comarques transpirinenques (sardanes, Canigó...), però sobretot a causa de la creació de nous referents (el burro emmascarat, els Angelets de la Terra...) i de la incorporació de referents que provenen de la part sud de la frontera (els castells, l'estelada...).

La sèrie d'entrevistes realitzades amb persones de la societat civil i de les institucions de Catalunya Nord avalen la idea que s'hi ha produït un esclat simbòlic de la catalanitat. De fet, com dèiem, les referències a la catalanitat sempre han estat presents a la Catalunya Nord. Els habitants de la Catalunya Nord no han deixat mai de ser catalans, com ja hem explicat. Però aquesta identificació havia mantingut ben pocs referents, llevat de les sardanes i la presència d'alguna barretina o de la senyera a les botigues.

3.1 L'ACCIÓ INSTITUCIONAL

Cal fer esment d'una sèrie de fets que apunten a un fenomen particular a la Catalunya Nord pel que fa a l'ús dels símbols. L'inici d'aquest fenomen d'esclat dels símbols referits a la catalanitat es pot situar a inicis dels anys noranta, quan Jean-Paul Alduy accedeix a l'alcaldia de Perpinyà (1993) rellevant el seu pare, Paul Alduy, amb una aliança amb el partit Unitat Catalana, de Jaume Roure. És d'aquesta aliança que sorgeix el lema «Perpinyà, la catalana». Cal pensar que acabaven de tenir lloc les Olimpíades a Barcelona (1992), que Espanya ja formava part de la CE, i que el creixement econòmic havia situat la «Catalunya del sud» en una posició econòmica molt més favorable que no pas la de la «Catalunya Nord».

L'acceptació per part del consistori de Perpinyà de la iniciativa de catalanitzar els carrers que impulsà Jaume Roure, i de vincular cada vegada més Perpinyà a la Catalunya del Sud s'ha d'entendre en aquest context en què la Catalunya del Sud ha esdevingut un pol d'atracció, i Barcelona un aliat estratègic per fer front a l'oblit de París. Al seu torn, el govern de la Generalitat ha promogut iniciatives (cursos de català) i entitats. També ha mantingut contactes amb l'Ajuntament de Perpinyà. Per part de l'Ajuntament de Perpinyà, hi ha hagut una clara voluntat d'introduir la identitat catalana com un element clau de la gestió municipal (malgrat que s'expressa tant en francès com en català). Després del lema «Perpinyà, la catalana», l'Ajuntament de Perpinyà va crear un altre lema: «Identitat, modernitat, fraternitat», emulant el lema de la República francesa «llibertat, igualtat, fraternitat».

L'altre element simbòlic rellevant és el logotip que va crear per identificar-se el Consell General dels Pirineus Orientals. Aquest logotip ha estat difós entre la població pel mateix Consell General, i es troba enganxat habitualment en alguns cotxes. Algunes persones han optat per arrancar la part del nom, i deixar només la part de l'enganxina

on hi ha les quatre barres, la qual cosa demostra que allò que preval com a símbol d'adhesió són les quatre barres.

Aquesta institució, a més de promoure l'ús d'aquest logotip en totes les seves activitats, promou la identitat catalana del patrimoni i de les manifestacions culturals de la Catalunya Nord, com ara la sardana.

7

3.2 LA SOCIETAT CIVIL

Des de la societat civil, el fet més notable per a la recuperació simbòlica de la catalanitat es produeix el 1998, a la final de rugbi que va jugar l'USAP a París. El rugbi és l'esport més popular a Perpinyà, com a arreu de França. Ara bé, la diferència es troba en la progressiva catalanització que ha anat adoptant l'equip de la ciutat. Els jugadors van vestits amb els colors de la senyera (tot i que utilitzats de manera ben diferent de la Catalunya Sud), l'himne del seu camp és l'Estaca de Lluís Llach, i defensen clarament la seva condició de catalans amb el lema «Sem catalans».

El 1998 van acompanyar l'equip a París unes 40.000 persones. Aquesta xifra representa un 10% de la població de la Catalunya Nord, per tant una xifra molt elevada. Des d'aleshores, l'USAP ha esdevingut un símbol innegable de catalanitat per a la població de Catalunya Nord. I aquest fet ha estat utilitzat de manera estratègica pel club per fer créixer els vincles entre esport, afició i societat.

Al voltant seu han nascut penyes de seguidors amb un marcat contingut català, i de vegades fins i tot reivindicatiu respecte de la llengua i la cultura catalana, com els Angelets de la Terra. Aquest grup de seguidors ha adoptat el nom dels que es revoltaren contra els governadors i les institucions franceses durant el segle XVII. Tal com esmenten a la seva pàgina web, aquesta associació ha nascut per donar suport a l'USAP, a més de treballar per la llengua i la cultura catalanes, perquè segons ells:

El fenomen identitari, ple de símbols, aparegut a l'entorn de la USAP en aquests últims anys ens situa dins del cor dels catalans del Nord, Sud o arreu, com a una entitat plena d'esperança (2001)³.

Cal pensar que l'ús del nom dels Angelets de la Terra és tot un símbol de la revaloració dels trets d'identitat catalans, en un territori en què no s'ensenya gens la història pròpia, ni és coneguda per la gran majoria de la població. La recuperació dels

³ L'adreça web de l'associació Angelets de la Terra ja no està disponible a internet. Aquesta associació va editar fins i tot una revista en català i francès. Així mateix, des del 2007 organitzaven una setmana de la llengua, on es promovien les expressions artístiques (teatre, poesia, música...).

símbols, doncs, es va present en altres entitats. Si l'USAP és el club de l'esport més important, el rugbi, hi ha encara els Dragons, el club de rugbi A13, que juguen a la lliga anglesa i tenen como a himne Els segadors. Els colors d'aquest equip de Perpinyà també són els de la senyera. I competeixen en catalanitat (llengua i simbologia) amb l'USAP.

3.3 ELS SÍMBOLS COMPARTITS, I NO TANT

La importància del rugbi rau en la seva capacitat per projectar a un conjunt ampli de persones uns símbols que han passat força desapercebuts fins fa poc. Però Catalunya té molts referents propis de la catalanitat que val la pena recordar. Per començar hi ha el Canigó, que tal com es diu a la pàgina web del Consell General és la muntanya sagrada dels catalans. De tots els catalans, malgrat que al Sud dels Pirineus aquest símbol no és tampoc gaire conegut fora dels ambients intel·lectuals i més catalanistes. Així doncs, podem trobar diversos referents simbòlics compartits per tot el Principat, al nord i al sud. La muntanya del Canigó, els focs de Sant Joan, la Santa Espina, Els Segadors, la Sardana... Entre els símbols actuals també cal comptar-hi el burro català, que ha tingut un gran èxit a Catalunya Nord. S'hi van introduint així mateix altres elements culturals que han pres importància en els darrers anys, com els Castellers (Angelets del Vallespir).

En canvi, hi ha altres elements que al Principat han esdevingut contrasímbols, com ara les corrides de toros, que tenen una tradició de 400 anys al nord del Principat (Empordà inclòs). A Catalunya Nord, en canvi, les corrides i les toros són un símbol d'identitat molt arrelat. Cal pensar que les corrides van precedides del cant d'Els Segadors, i es consideren un tret inequívoc de catalanitat.

Al costat de símbols diferenciats, també hi ha, però, un ús diferenciats dels símbols. És a dir, el burro no té el mateix significat que a la Catalunya del Sud. Alhora, la manera d'utilitzar els colors de la senyera, no té res a veure amb la manera com es fa al sud del Principat, on les quatre barres rarament es desmunten per jugar amb el vermell i el groc. A Catalunya Nord, sense la presència del referent de la bandera espanyola, l'ús del groc i el vermell pren formes que al sud no s'acceptarien, perquè recorden precisament aquella bandera.

El mateix burro català, que ha trobat força adhesió precisament a les comarques septentrionals del Principat, ha derivat cap a una versió pròpia creada pel Bloc Català: el burro *masqué* (el burro "emmaskarat", en francès). Aquesta recreació del burro fou feta el 2004 pel Bloc Català com a símbol reivindicatiu de les mobilitzacions que van tenir lloc en resposta a la proposta de canviar el nom de Llenguadoc-Rosselló pel de Septimània (*Septimanie*), que va fer el president del Consell Regional George Frêche. Aquest símbol i les mobilitzacions que s'han produït en aquests darrers anys són el motiu de l'apartat següent.

3.4 EL VESSANT REIVINDICATIU

Malgrat que es diu que no hi ha una reivindicació nacionalista darrera dels símbols que s'utilitzen a Catalunya, sí que s'ha intensificat en els últims anys l'ús de símbols que podem anomenar reivindicatius, o de combat ideològic. El millor exemple d'això és el del burro *masqué*, que hem comentat ara mateix. Però n'hi ha d'altres. Els Angelets de la terra, es poden considerar un referent a cavall entre la recuperació històrica i la voluntat de reivindicar la pròpia identitat. El component combatiu d'aquest referent és ben clar, ja que es tracta dels guerrillers autòctons que van lluitar contra l'exèrcit francès.

Un altre dels pols reivindicatius que s'han creat en aquest context de recuperació de la identitat i la llengua a Catalunya Nord és "Identicat". Una iniciativa de l'associació Aire Nou de Baó, que consisteix en una festa (de dos-tres dies) al voltant de les tradicions catalanes: castellers, sardanes, havaneres, cantaires, gegants, dimonis... Aquesta "trobadeta de la catalanitat" es va iniciar el 2002, i compta amb un èxit de públic que de moment assegura la seva continuïtat. Malgrat que no es tracta d'una acció directament reivindicativa, sí que es pot considerar un espai de trobada de la persones que reivindicuen la recuperació de la llengua i la cultura pròpia a Catalunya Nord. Un altre dels elements destacats d'aquesta trobada és que, a diferència del que succeeix a les festes majors i altres celebracions, no hi és present la bandera francesa. Només s'utilitza la bandera catalana. I això sol ja fa d'Identicat un fet pròpiament reivindicatiu.

Identicat no és pas l'únic cas en què es produeix aquesta expressió de la catalanitat al marge de les referències franceses. La mateixa Universitat Catalana d'Estiu porta més de 30 anys exercint aquesta catalanitat plena. Tanmateix, a diferència de la UCE, Identicat i Aire Nou de Baó són iniciatives plenament nordcatalanes. I per tant, el seu arrelament és més fàcil i viable a la societat que l'acull. Això no vol pas dir, però, que Identicat estigui desvinculat del que es fa a la Catalunya Sud. Precisament, algunes de les expressions culturals que es traslladen a les trobades d'Identicat, són *importades* del sud, com ara els castellers. De fet, algunes entitats critiquen aquesta *importació* d'elements culturals i simbòlics del sud. En aquest sentit, per exemple, es critica l'ús de l'estelada i la manifestació del 7 de novembre, data de l'aprovació del Tractat dels Pirineus, perquè són referents sense sentit per a la població de Catalunya Nord.

Així doncs, tal com comenten alguns dels entrevistats, els elements simbòlics més radicalment reivindicatius han estat portats a Catalunya Nord per entitats i grups del sud, que actuen amb la voluntat de traslladar la reivindicació nacional a tots els Països Catalans. La manifestació del 7 de novembre n'és l'exemple més clar. Segons els entrevistats, es pot dir que la manifestació la fan els del sud que es traslladen fins a Perpinyà. El problema d'aquesta *incursió* en l'escenari de Catalunya Nord, malgrat la bona voluntat de les entitats i les persones, és la seva manca d'encaix en el teixit social i associatiu autòcton. I sobretot, la manca de repercussió del missatge. Per contra, altres iniciatives, com el Correllengua, han tingut una bona acollida, i estan agafant importància a Perpinyà, per la implicació de les entitats a favor de la llengua de Catalunya Nord, Òmnium Cultural, Arrels... El fet que el dia 7 de novembre hagi esdevingut el dia de la llengua a Catalunya Nord, de la mà del Correllengua dóna una altra dimensió més arrelada a la realitat pròpia i en garanteix un èxit més gran.

La manifestació reivindicativa més gran vista fins ara a Catalunya Nord, però, es produí el dissabte 8 d'octubre de 2005 com a protesta per la proposta d'anomenar Septimània a la Regió. Aquesta proposta del president de la regió, George Frèche, va servir per iniciar una campanya, encapçalada pel Bloc Català, que va tenir un gran acolliment. Unes 10.000 persones van desfilar des de la Plaça Catalunya de Perpinyà fins al Castellet, portant senyeres amb el burro emmascarat. Aquesta mobilització s'ha d'entendre en un doble context vertebrador de la catalanitat a Catalunya Nord. D'una banda, l'existència d'un teixit social format per associacions més madures i estructurades a partir dels anys noranta. D'altra banda, la notorietat d'una major autoestima a partir de la proximitat d'una Barcelona puixant i rica. Aquesta mobilització, com la que hi va haver al voltant de l'USAP el 1998, és un indicador de la profunditat amb què ha arrelat al territori aquesta nova tendència catalanitzadora.

3.5 CULTURA I MERCAT: NOVA OFERTA DE SÍMBOLS D'IDENTITAT

Algunes iniciatives al voltant de la història, les tradicions i la llengua han omplert de contingut aquesta revifalla de la cultura nordcatalana. Es pot parlar d'una activitat cultural puixant, no només en llengua catalana, sinó també en francès. Pel que fa a la cultura catalana, la literatura no ha estat absent d'aquesta revifada. Dos autors representen una nova generació d'escriptors en llengua catalana, que traspassen les fronteres i tenen èxit al nord i al sud: Joan Lluís-Lluís i Joan-Daniel Benzsonoff. Aquesta nova literatura també ha servit per recuperar la pròpia història gràcies a novel·les com *La guerra dels cornuts*, de Benzsonoff (2004), sobre la participació dels catalans a la Primera Guerra Mundial. O *El dia de l'ós* de Joan Lluís-Lluís (2004). El mateix autor, inicia una literatura de reivindicació nacional amb el llibre *Converses amb*

el meu gos sobre França i els francesos (2002). A diferència dels autors que els precedeixen, que fan llibres sobre la cultura *en extinció* de Catalunya Nord, els joves novel·listes aborden el passat històric amb una mirada actual, imposen als seus personatges els dubtes i els reptes que afecten l'home del present. És una literatura que recull la cultura nordcatalana i l'actualitza. Que la reivindica i li atorga valor de mercat, atès l'èxit que té a la Catalunya del Sud.

Perquè la cultura d'avui no es pot entendre sense el concepte de mercat. Tant se val si és un mercat de lectors o de compradors. El cas és que, més enllà dels associats a les entitats o del suport de les institucions, el mercat acaba definint l'espai d'adhesió i d'èxit de les propostes culturals i simbòliques (també polítiques). L'existència d'un mercat d'elements simbòlics catalans és palpable a Catalunya Nord. Hi ha diversos productes de mercat que han aparegut portant l'etiqueta d'identitat catalana. És el cas de les begudes que es fabriquen a Argelès, la cervesa Cap d'Ona i l'Alter Cola (coneguda com la Cola Catalana). També és el cas de les semarretes que produeixen diversos fabricants i que es venen en botigues del centre de Perpinyà: Eixurit, El Xot i Cantagrill. Aquestes semarretes porten lemes com ara "Sóc català" i elements simbòlics com els castellers, el rem en llagut, el rugbi, etc. El vestuari de l'USAP també s'ha convertit en un element comercial important en el mercat dels símbols d'identitat nacional. Tanmateix, no sabem fins a quin punt és un mercat que abasteix la població d'aquell territori i fins a quin punt abasteix la gent del sud.

4. LA RECUPERACIÓ DE LA IDENTITAT CATALANA A CATALUNYA NORD, ENTRE LA LLENGUA I LA FRONTERA

Cal, però, que parlem de la llengua, un dels símbols de la identitat col·lectiva amb més influència que existeixen. La repressió lingüística i l'assimilació de la població a llengua francesa arriba a aturar la transmissió lingüística en el període d'entre guerres. És aleshores quan el català esdevé la llengua dels avis (anys seixanta). Els néts d'aquests avui l'estan aprenent a l'escola o a la universitat. Però no l'han après pas dels seus pares. Segons l'*Enquesta d'Usos Lingüístics* del 2004, només el 6,2% de la població nordcatalana declarava que tenia el català com a primera llengua. I malgrat que un 65% l'entenen, només el 37% es declavava apte per a parlar en català.

Segons Pere Manzaneres (Arrels), els factors que van contribuir a abandonar la llengua per part de la gent de Catalunya Nord, a més de la repressió que ja hem esmentat per part dels funcionaris de l'Estat, fou la guerra, els serveis militars i l'emigració econòmica. La participació dels soldats nordcatalans a la primera guerra mundial va iniciar un procés de francesització accelerat. Un progressiu sentiment de pertinença a la República que no havia existit abans. Cal pensar que a cada poble i a cada ciutat de França hi ha un monument als morts. «Morts per la França», no pas per la llibertat.

Un altre dels factors importants que ha contribuït a la pèrdua de l'ús social del català ha estat la presència d'una immigració hostil a la llengua. En primer lloc, l'arribada dels «Pieds-noirs». Però també dels jubilants del nord de França, que no coneixen el català

ni l'han après; o bé la immigració magribina que tampoc no ha tingut accés a la llengua.

A diferència d'altres llengües del domini francès, el català no ha estat mai considerat exactament com un *patois*, sinó com una llengua. Tanmateix, ha estat vista com la llengua de pagès, dels catalans. Però no pas una llengua d'acollida per als nous habitants de la Catalunya Nord. Així, l'ús social del català està estrictament circumscrit al conjunt de persones que podem identificar com a catalans d'origen. En la mesura que s'ha trencat la transmissió familiar, entre aquests també s'ha reduït el nombre de parlants.

Des dels anys noranta s'ha iniciat una recuperació notable de la presència pública del català i sobretot del seu aprenentatge. Malgrat que continua davallant el nombre de persones que tenen el català com a llengua materna i familiar, han sorgit manifestacions i símptomes d'una recuperació de la identitat catalana a Catalunya Nord. Aquesta recuperació, exaltada en alguns casos, és molt rellevant pel que fa als elements simbòlics. Però també cal fer referència a la recuperació lingüística i a la dinàmica transfronterera com a puntals fàctics d'aquesta recuperació.

Els condicionants de la recuperació lingüística, com també de la identitat catalana a Catalunya Nord s'han de buscar no pas en la immediatesa, sinó en un llarg procés que comença als anys setanta i que culmina als anys noranta. D'una banda, la influència dels moviments contestataris dels anys seixanta (els occitans difonen la idea «volem viure al país», el sorgiment de la nova cançó (catalana, occitana, bretona...), la mort del General Franco a Espanya i l'inici d'una relació recuperada amb la Catalunya del Sud, on des dels anys seixanta també es produeix una reivindicació cultural. Cal pensar també, en la important tasca de les associacions, com ara La Bressola, que fa una gran tasca en la introducció del català com a llengua vehicular. La seva és una proposta «estranya» en el context del model francès. I tanmateix, s'obre camí entre famílies que busquen en el seu model d'immersió una educació més vocacional. La Bressola és també un exemple de com els vincles amb la Catalunya del Sud, malgrat que durant molts anys hagin estat febles, i sobretot el suport econòmic a través de les institucions catalanes i dels catalanistes ha permès mantenir un treball que finalment pren relleu social, com diem a partir dels anys noranta, quan la catalanitat esdevé un eix vertebrador que va més enllà de la iniciativa abnegada d'uns quants. A partir del 1992, la projecció de Barcelona com una capital d'Europa influeix sens dubte en un canvi en l'àmbit polític de la Catalunya Nord. Lareorientació de Perpinyà cap a l'eix Figueres-Girona-Barcelona propicia una nova consciència política, que fa que fins i tot el President del Consell General Christian Bourquin, francòfon que no parla català, es refereixi «a la llengua que ens uneix», a la I Trobada Transfrontera d'Associacionisme, el 2006. Com també farà que en els actes vinculats a la cultura catalana, els representants polítics *recuperin*⁴ progressivament l'ús del català en les seves intervencions públiques.

⁴ Alguns representants polítics recuperen literalment una llengua que havien après de petits però que havien deixat de parlar.

4.1 LA RECUPERACIÓ LINGÜÍSTICA, EL PRINCIPAL ATOT DE LA IDENTITAT CATALANA A CATALUNYA NORD

Per tant, es pot afirmar que sota la influència de les noves relacions transfrontereres de caire institucional, es produeix una recuperació simbòlica de la llengua catalana com a llengua pròpia de la Catalunya Nord i alhora com a llengua comuna dels Països Catalans. Diem recuperació *simbòlica* en la mesura que es produeix en el marc institucional, per tant de més capacitat de legitimació del paper social de la llengua. I tanmateix, al mateix temps no es pot pas parlar encara de la recuperació de la transmissió lingüística familiar.

Certament, finals dels anys noranta podem parlar d'una veritable onada cívico-institucional a favor del català, que troba el paral·lelisme en la recuperació d'altres símbols de catalanitat, en la cultura i les tradicions, però que és en la llengua on fa la seva aposta més ambiciosa. Es produeixen, doncs, nombroses iniciatives a favor de l'ensenyament i la difusió del català: la catalanització dels noms de carrer a Perpinyà, l'extensió de La Bressola, els cursos de català per adults, Ràdio Arrels, la introducció del català a la megafonia dels partits de l'USAP... I finalment, la incorporació del català en els discursos polítics institucionals quan es tracta d'actes relacionats amb la catalanitat a partir dels anys 2000, un fet inèdit fins aleshores.

En aquest sentit, és especialment rellevant l'extensió del català a les escoles de primària i als instituts secundària obligatòria. Amb el suport del Consell General dels Pirineus Orientals, aquesta incorporació del català a les escoles esdevé una nova estratègia que supera el propi activisme cívic, i que posa el la llengua catalana en un terreny institucional d'on fins aleshores havia estat bandejada. És un fet que sembla consolidat i que està proporcionant una revitalització del coneixement de la llengua, malgrat que no en garanteix el seu ús social fora dels centres escolars.

El català s'ha introduït a l'ensenyament d'una manera molt acceptada socialment, gràcies al concepte d'ensenyament bilingüe. Molts pares aprecien en l'educació basada en el bilingüisme un mètode d'ensenyament innovador i millor que no el que ofereix el sistema educatiu públic habitual. Inicialment fou La Bressola que introduí l'ensenyament del català en la totalitat de les classes, amb un sistema d'inversió. Posteriorment, l'escola Arrel i altres van promoure l'ús paritari del català i del francès en el sistema públic, que s'establia a petició dels pares. Això va comportar que l'any 2007 un 30% de l'alumnat estigués fent classes d'iniciació a la llengua catalana durant l'educació primària (segons l'Institut de Sociolingüística Catalana).

En el primer cicle de secundària (11-15 anys), 12% dels alumnes rebien una hora de classe de català per setmana durant els dos primers anys del cicle. També existien cursos opcionals de llengua i cultura catalanes (tres hores per setmana) al llarg de l'ensenyament secundari general (13-15 anys i 15-18 anys), tot i que només un 5% dels alumnes els seguien. Finalment, cal esmentar que els centres de formació professional oferien classes optatives de català (entre 1 i 3 hores setmanals). El Consell regional de Llenguadoc-Rosselló finançava la meitat de les hores de classe.

Així doncs, es podia arribar a la xifra de 11.500 alumnes que feien classes de català o en català a l'escola, en 42 centres educatius, amb 1.500 alumnes bilingües en el sistema paritari públic. A més de 650 alumnes que seguien el sistema d'immersió

lingüística de les escoles de La Bressola. Malgrat la impressió positiva que poden fer aquestes dades, cal pensar que només es tracta del 3% de la població escolar. De la maternal fins al batxillerat. Tanmateix, segons *l'Enquesta d'usos lingüístics* de 2004, el 40% de la població desitjaven que els seus fills aprenguessin català a l'escola.

En l'ensenyament d'adults també es produí un augment notable de la demanda de cursos de català. En aquest terreny, foren les entitats cíviqes les que promogueren aquest ensenyament. El GREC, l'Associació Politècnica, l'Escola Catalana, el Centre Cultural Català i el Centre de Documentació i d'Animació de la Cultura Catalana de l'Ajuntament de Perpinyà; la delegació d'Òmnium Cultural (Òmnium Cultural Catalunya Nord), i el Servei de Llengua de l'Institut Franco-Català de la Universitat de Perpinyà.⁵ Segons Cristian Martínez, d'Òmnium Cultural, es van arribar als 350 alumnes només en aquesta entitat. També destacava la disminució de l'edat dels alumnes, així com l'augment de la demanda de cursos intensius per a professionals i empreses. La qual cosa indica una creixent percepció de la necessitat de conèixer el català.

Tanmateix, aquest interès per la llengua no ha pas aturat la disminució demogràfica dels seus parlants. Si segons *l'Enquesta d'usos lingüístics* de 2004, un 37% dels habitants de Catalunya Nord afirma que sap parlar català, aquest percentatge baixa fins al 24% en la població que té entre 15 i 29 anys. De fet, són ben pocs els llocs on es pot parlar català habitualment a Catalunya Nord. Tant és així, que Joan Francesc Castex s'atreveix en el seu llibre *La Catalogne Nord. Enquête d'identité* (2005) a fer una llista dels llocs propicis per a parlar en català: a més de la Llibreria catalana hi ha el Rugby, les escoles d'immersió lingüística, Ràdio Arrels, la Casa de la Generalitat, la Universitat Catalana d'Estiu, el Casal Jaume I, colles castelleres i altres tradicions culturals i l'associacionisme catalanista en general. A aquests cal afegir-hi algunes botigues de productes que porten la marca d'identitat de Catalunya Nord, així com el centre d'informació turística promogut pel Consell General.

A aquesta llista s'ha d'ampliar amb el Casal Jaume I de Perpinyà, que forma part de la xarxa de Casals promoguda per Acció Cultural del País Valencià, i que ha esdevingut l'espai on fan els seus actes les entitats catalanistes del territori. Es va inaugurar el 2008, amb presència de les autoritats locals i regionals.

4.2 EL SUPORT INSTITUCIONAL

Precisament, un fet molt destacable dels darrers anys en l'impuls de català, ha estat el suport de l'Ajuntament de Perpinyà. L'Ajuntament de Perpinyà ha col·laborat en les iniciatives d'ensenyament del català a preescolar (3-5 anys) i primària (6-11 anys), on les classes de català depenen de la decisió del professor. Des de gener de 1994, l'Ajuntament de Perpinyà contribuïa al finançament d'un miler d'hores de classes de català, la qual cosa ha permès a més de 400 alumnes de preescolar i primària tenir dues hores setmanals de classes de català. L'ensenyament totalment bilingüe català/francès és ofert als alumnes per la xarxa d'escoles catalanes La Bressola i Arrels, des del nivell preescolar a secundària (en aquest cas, l'ensenyament bilingüe es limita algunes classes, ja que fa poc temps que ha estat introduït). L'any 1993-94,

⁵ Font: Institut de Sociolingüística Catalana.

uns 250 alumnes van seguir aquest model d'ensenyament. Des del 2005, al suport de l'Ajuntament de Perpinya, s'hi ha afegit el suport del Consell General, de la mà de Marcel Mateu, el seu vicepresident. Més enllà de l'ensenyament obligatori, l'Ajuntament de Perpinyà ha impulsat la catalanització dels noms dels carrers, sota la regidoria de cultura de Jaume Roure. Aquest mateix regidor ha creat, a més, l'Institut Fontnova, que pretén esdevenir un centre de promoció de la cultura catalana a tots els nivells. Jaume Roure és una de les personalitats que ha marcat el redreçament de la cultura catalana, que té detractors i seguidors, com correspon a algú que participa de la política.

Per identificació s'entén ús del català en els rètols de la ciutat, la denominació "Perpinyà, la catalana", i al fet que a tot arreu hi ha almenys una frase en català. El 1993, quan deia "Perpinyà, la catalana", era com un somni. En canvi, ara és un fet normal. Es va començar la retolació de les plaques de carrer. Avui n'hi ha 8.000 en català. Tota la retolació de les entrades de la ciutat són també en català.

Una conversa amb Marcel Mateu ens corrobora l'existència d'un canvi política, i també la bona acollida que tenen les iniciatives institucionals a favor del català. Des de l'arribada de les esquerres al Consell General es treballa en diverses línies dins del marc del que s'anomena catalanitat (la comissió de cultura del Consell General s'entén que es dedica a la cultura francesa).

- Promoció de l'ensenyament del català, mitjançant el pagament d'un terç de del cost (un altre terç el paga l'ajuntament de Perpinyà i l'altre la Generalitat de Catalunya).
- Promoció d'edicions en català, especialment per al públic infantil ("Mil dimonis").
- Intercanvis amb la Catalunya Sud. Activitat transfronterera.
- Casa de la Catalanitat. Una seu per donar a conèixer la cultura catalana a la gent de Catalunya Nord.
- Identificació de la Catalunya Nord. Ús del nom, edició de mapes, l'escut mateix del Consell (que conté la senyera).⁶

4.3 L'ACCEPTACIÓ SOCIAL DEL CATALÀ

Un dels factors que ens indica la bona acceptació social que té el català, segons Pere Manzanares, és el fet que entre la burgesia de Perpinyà «és moda parlar català». Així, es produeix la paradoxa que mentre no s'han deixat de perdre parlants, i més de la meitat de la gent de Catalunya Nord no hi ha nascut, els habitants de Catalunya Nord cada vegada donen més suport a l'aprenentatge i a l'ús del català. De fet, la catalanitat és un valor en alça. Tanmateix, algunes veus avisen que no hi ha prou capacitat per respondre a la nova demanda d'aprenentatge del català.

⁶ Aquest escut es veu enganxat a alguns vehicles, com també el del burro català. Alguns automobilistes arrenquen la part de l'escut on hi ha el nom del Consell General i hi deixen només el tros de la senyera.

A més dels recursos, l'altre problema del català és el seu reconeixement legal. Tot i que l'administració permet crear escoles, i que de fet l'ajuntament de Perpinyà i el Consell General donen suport en aquesta línia, no hi ha un marc legal que permeti assegurar i garantir aquest ensenyament del català a l'escola. De moment hi ha permissitat, però no pas un reconeixement. L'Estat francès no ha pas canviat la seva postura en aquest sentit. En canvi, hi ha hagut un canvi en la perspectiva que es té d'aquestes qüestions a la Catalunya Nord. En part, hem d'atribuir aquest canvi al miratge i la influència del sud.

5. CONCLUSIONS:

Tal com hem vist en les pàgines precedents, l'ús dels símbols a la Catalunya Nord varia respecte dels usos que tenen els mateixos símbols a la Catalunya Sud. Així mateix, alguns símbols canvien el significat o prenen una forma diferent. Així doncs, la dimensió simbòlica a la Catalunya Nord és un fet incipient, inexistent pràcticament abans dels anys noranta, almenys de forma que arribés a totes les generacions, i especialment als joves. També és un fet incipient des del punt de vista institucional. Efectivament, el Consell General i l'Ajuntament de Perpinyà (creant un model local que es comença a reproduir al territori) han creat una imatge institucional associada a la catalanitat. D'una banda, el logo del Consell General amb les quatre barres. D'altra banda, el lema de «Perpinyà, la catalana», utilitzat amb tota normalitat, així com el logotip de la ciutat amb el relleu del Castellet en vermell sobre groc.

Aquestes imatges, a diferència d'altres símbols que s'havien creat des de la *resistència*, tenen una gran incidència social. Són presents als edificis institucionals, als noms dels carrers, als tríptics turístics, als fulls d'informació institucional, a totes les activitats que es promouen des de l'administració pública. Fins i tot esdevenen emblemes apropiats per part de la gent, com el logo del Consell General enganxat als cotxes —sovint amb el nom de la institució escapçat.

Aquesta dimensió institucional dels símbols pròpiament catalans és nova, i caldrà veure si arrelen amb el temps i esdevenen un referent amb un potencial *nacional*. Actualment, però, són símbols que acompanyen els símbols nacional francesos sense discutir-los. No pot ser d'altra manera, com han explicat alguns entrevistats. Si no hi pogués haver aquesta convivència jeràrquicament establerta a favor dels símbols francesos, els símbols catalans no serien acceptats, no estarien permesos institucionalment. El procés d'institucionalització es produeix, doncs, amb la condició de no qüestionar la nació (francesa) ni els seus símbols. Així doncs, els símbols catalans no són entesos com a símbols «nacionals» per les institucions que els utilitzen. Almenys no pas obertament.

El mateix podem dir que succeeix amb la llengua. En la mesura que és només una llengua *apresa*⁷, és un referent simbòlic més, però no pas una eina de vertebració que pugui *destorbar* el domini del francès a Catalunya Nord. Cal preguntar-se si aquest

⁷ En el doble sentit d'aprendre-la i de prendre-la, com un referent que no fa nosa. I també com quelcom que s'impulsa des del sud.

esforç per l'ensenyament de la llengua catalana, i per la incorporació de la llengua catalana com a llengua vehicular a les escoles de La Bressola i Arrel, arribarà a tenir resultats en l'ús quotidià i en la transmissió intergeneracional de la llengua. A l'espera dels resultats de la pròxima *Enquesta d'usos lingüístics* que permeti analitzar l'evolució de les dades sobre coneixement i usos lingüístics en aquest territori, cal preveure encara una gran dificultat perquè la llengua catalana penetri en entorns no estrictament militants (i fins i tot en aquests) de la Catalunya Nord.

L'altra qüestió que ens hem de plantejar és fins a quin punt la difusió i penetració social dels referents simbòlics, en aquest procés d'esclat de la identitat catalana, tindrà efectes en l'assumpció d'una identitat primordialment catalana entre sectors rellevants de la població nordcatalana, i si això tindrà efectes en l'increment de l'ús de la llengua catalana com a llengua de relació social. D'entrada, cal observar que no existeix un ús social dels símbols nordcatalans més enllà de la seva dimensió reivindicativa. L'excepció, molt rellevant, és la seva progressiva institucionalització. Curiosament, en un context en què la catalanitat no és una qüestió política per al gruix de la població que viu d'esquenes a la llengua i la cultura catalanes, la política ha anat esdevenint un terreny de joc per a la catalanitat, fins al punt que a les eleccions municipals de l'any 2008, tots els grups que obtingueren representació tenien algun candidat clarament catalanista a les seves llistes.

D'altra banda, també podem considerar el rugbi un cas emblemàtic i excepcional pel seu gran abast social. Es tracta de fet de l'únic fenomen de masses en què la identitat catalana s'expressa obertament. Cal recordar que a la final de París de l'any 1998 hi assistiren 40.000 persones de Catalunya Nord. L'ús dels colors catalans en el rugbi és un fet assumit, però no pas com a referent «nacional», per part de la gent. De la mateixa manera que la cançó de Lluís Llach, *l'Estaca*, ha esdevingut un himne de l'equip de l'USAP sense que la gent la sàpiga cantar (fora d'excepcions en els sectors més reivindicatius). Una mostra clara de la inversió dels usos simbòlics que es produeix respecte de la Catalunya del Sud és precisament que *Els Segadors* són un referent més popular, que es canten a les corrides de toros o als partits del rugbi a 13, que practica l'equip dels Dragons. I encara és més evident aquest fenomen en el cas de la Santa Espina, que al sud és un himne d'elits, mentre que al nord se sent a les corrides.

Així doncs, malgrat que les relacions comercials, culturals i el turisme s'han incrementat a banda i banda de la frontera⁸, aquesta continua essent un marcador, un element limitador per a l'existència d'una identitat comuna. Malgrat això, és clar que sense l'impuls i la influència de la identitat i la llengua catalanes des del sud de la frontera, no s'entendria la recuperació de l'interès per la catalanitat i la llengua al nord. Però aquesta influència no té efectes directes, sinó que els canvis que es produeixen a Catalunya Nord impliquen una recontextualització dels elements de la catalanitat que s'*importen*, i que són *apropiats* a partir de paràmetres específics de la dinàmica social, política i institucional de la Catalunya Nord. Malgrat que la llengua és, aparentment, pot traspasar la frontera (només caldria parlar-la), a la pràctica pren un rol diferent

⁸ I que properament es produirà la connexió directa entre Barcelona i Perpinyà per mitjà de la línia ferroviària d'alta velocitat.

segons el terreny de joc en el que es desenvolupa. Al sud, la seva normalització ha de combatre contra la imposició (encara avui) del castellà per part de l'Estat, però té eines que estructurin una certa normalitat (escoles, televisió, mercat cultural, institucions...). Al nord, la llengua ha de trencar la barrera de la marginalitat i dels cercles militants, i alhora trencar el rol de llengua donada per descomptat que ocupa el francès, si es vol aspirar a un canvi significatiu en la seva presència social. En aquest sentit, sense la capacitat per atreure la població provinent de les diverses migracions cap a un model cultural català modern i renovat, serà difícil d'aconseguir.

BIBLIOGRAFIA

Baylac, Al·là (2009). *Catalunya nord, societat i identitat : reflexions, vivències i panorama català*. Canet : Trabucaire.

Becat, Joan (2000). *La situació del català a França. Aspectes jurídics i docents i estudis sobre la matèria*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

Castex, Joan Francesc (2005). *La Catalogne Nord. Enquête d'identité*. Perpinyà: Éditions Le Temple d'Or.

Enquesta d'usos lingüístics a la Catalunya Nord 2004. Dades sintètiques, en el marc de l'EUL 2004. Secretaria de Política Lingüística.

Jané, Òscar (2008). *La identitat de la frontera pirinenca. Efectes socials i polítics al nord de Catalunya des de la creació de Montlluís (1677-1698)*, Girona, Patronat Francesc Eiximenis, 2008.

Marty, Robert i Manzaneres, Pere (1999). *L'USAP, fiers d'être Catalans! / La força del rugbi català*. Thassàlia.

Perpignan au Temps des Bausil (2005). Ajuntament de Perpinyà. Col·lecció Font Nova, núm. 2.

Planes, Llorenç (2012). *Per comprendre Catalunya Nord : de la identitat desnaturalitzada a l'esperança de futur*. Lleida: Pàges editors.

Sales, Núria (1997). Catalunya francesa, Catalunya nord, comptats, Rosselló, "Pyrenées orientales", terres catalanes de França, "pays catalan", antigues vegueries del Rosselló-Vallespir, Conflent-Capcir i Cerdanya?

Verdaguer, Pere (1998). *El bilingüisme a la Catalunya Nord*. Barcelona: Revista de Catalunya.